

**ВЧЕНА РАДА ХАРКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ В 1985 – 1994 рр.**

У статті висвітлюється діяльність Вченої ради ХДПІ імені Г.С.Сковороди в період демократизації радянського суспільства і в перші роки незалежності України.

Ключові слова: Вчена рада, ректорат, факультети, кафедри, професорсько-викладацький склад, студенти, навчально-виховний процес.

В статье освещается деятельность Ученого совета ХГПИ имени Г.С.Сковороды в период демократизации советского общества и в первые годы независимости Украины.

Ключевые слова: Ученый совет, ректорат, факультеты, кафедры, профессорско-преподавательский состав, студенты, учебно-воспитательный процесс.

The article highlights the work of the Scientific Council of KhSPU name G.S. Skovoroda during the democratization of Soviet society, and in the first years of Ukrainian independence.

Key words: Academic Council, university administration, faculties, departments, faculty, students, and the educational process.

На засіданнях Ради узагальнювався передовий досвід організації самостійної роботи на факультетах і кафедрах, приводились як приклад професори і викладачі, які вміло поєднали у навчальному процесі академічні заняття з індивідуальними методами навчання. Так, розглянувши питання «Про роботу деканату і кафедри філологічного факультету з підвищення відповідальності кафедри за якість підготовки спеціалістів у світлі постанов про перебудову вищої і середньої освіти в країні» (31 жовтня 1989 р.), Рада схвалила і рекомендувала поширити ініціативи: кафедри романо-німецької філології – працювати за індивідуальним планом зі студентами, які навчалися на «добре» і «задовільно»; кафедри російської літератури – ввести обов'язковий реферат для студентів, які пропустили практичні заняття; кафедри російської мови – взяти під контроль всіх студентів, які відставали у навчанні і створити предметні комісії для роботи з цими студентами; кафедри української мови та літератури – зосередити увагу на залучення студентів до передового досвіду вчителів [4].

Поступово окремі ініціативи кафедр формувалися в продуману систему організації і ведення самостійної роботи зі студентами. Скажімо, у 1992 р. ця система на фізико-математичному факультеті виглядала таким чином: основними формами організації самостійної роботи були: виконання студентами завдань з предметів у процесі підготовки до практичних занять; робота над курсовими та дипломними роботами, рефератами, вивчення літературних джерел; виконання індивідуальних завдань (розв'язання задач, вивчення теоретичних питань, проведення досліджень в школах у період планової, невідривної практики та ін.); виділення часу в лабораторіях для виконання лабораторних робіт у позанавчальний час; робота з літературою в читальних залах бібліотеки. Склалися і основні форми контролю самостійної роботи студентів на факультеті: проведення аудиторних контрольних робіт за графіками кафедр, відкоригованих за часом деканатом; проведення колоквиумів; виконання домашніх контрольних робіт; проведення комп'ютерних контрольних робіт; виконання індивідуальних завдань на заняттях; індивідуальні співбесіди викладачів зі студентами; проміжне атестування (один раз у семестр); проведення заліків та екзаменів [5].

Форми та методи організації самостійної роботи і контролю за її результативністю на інших факультетах мали свої особливості, свою специфіку, проте, скрізь цій проблемі приділялась велика увага.

Нові пріоритети навчального процесу не відразу дали позитивний результат. Як і в будь-якому новому починанні першочергово спостерігався певний консерватизм деяких викладачів і тієї частини студентів, які не звикли добувати знання власною працею, а бажали одержувати їх в готовому вигляді на лекціях викладачів. Спочатку ця застаріла методика почала впливати на збільшення кількості студентів, які стали відставати в навчанні, а це призвело до зростання відрахувань за академічну заборгованість, але згодом нові підходи до навчання були схвалені усім колективом інституту.

Удосконалювалась також структура навчального процесу, методика проведення занять і оцінка знань студентів. Заслуховуючи звіти деканів і завідуючих кафедрами про роботу за підсумками семестру, члени Ради неодноразово відмічали, що в інституті покращується номенклатура

навчальних дисциплін, розрахунок часу на їх вивчення, логічна послідовність викладання курсів, оптимізуються терміни їх вивчення, покращується співвідношення теоретичних і практичних занять. Багато хто з викладачів і кафедри у ці роки активно впроваджували в навчальний процес нові педагогічні технології, сучасні технічні засоби навчання, застосовували прогресивні засоби оцінювання знань студентів.

Тим не менш, Рада констатувала, що з 1985-1986 рр. навчального року виникла тенденція щорічного зниження загальної успішності студентів. Динаміка цього показника у другій половині 1980-х рр. виглядала наступним чином: 1984-1985 навчального року – 96,2%, 1985-1986 навчального року – 93,5%, 1986-1987 навчального року – 94,0%, 1987-1988 навчального року – 93,8%, 1988-1989 навчального року – 89,6%, 1989-1990 навчального року – 86,7%. При цьому членів Ради турбувало і те, що як і раніше, високою залишалася кількість студентів, які засвоювали програму задовільно.

Об'єктивний аналіз цього явища показував, що зниження якісних показників успішності не повинен сприйматися тільки як результат недопрацювання професорсько-викладацького складу і зовсім не свідчить про зниження рівня спеціалістів. Він зумовлений, перш за все, підвищенням вимог до знань студентів, відходу більшості педагогів від практики забезпечення високого відсотку, як там не було, заради виконання соціалістичних зобов'язань. Як відмічав один із досвідчених членів Ради, колишній ректор інституту (йому б не знати істину!) М.Ф.Гетманець: «Коріння нинішнього становища знаходиться у минулих роках, коли бурно розвивалась відсоткоманія, чим ми розбестили студентів. Сьогодні потрібно думати як вижити таку ситуацію» [6].

Щорічно на засіданнях Ради виявлялось, що зниження відсотка успішності студентів не гармує з підвищенням якісних характеристик абітурієнтів, які вступають до інституту. Середній бал атестатів абітурієнтів досягав 4,7. Серед вступників нерідко до чверті були медалістами або відмінниками навчання у школі. Однак результати вступних екзаменів, як правило, не підтверджували показники шкільних атестатів. Наприклад, при наборі 1988 р. 988 абітурієнтів отримали двійки, у тому числі 68 медалістів. Особливо низьким був рівень знань випускників сільських шкіл, яким віддавали пріоритет під час вступу до інституту. Так, в 1991 р. до інституту було зараховано із загального числа вступників 60% жителів сільської місцевості [2]. При цьому більшість з них (не без провини інституту, який готував вчителів для сільської школи) просто не мали можливості одержати достатню підготовку через причину малокваліфікованих педагогів сільських шкіл. Ректор інституту І.Ф.Прокопенко на одному із засідань наводив приклад: у восьмирічних школах Близнюківського району в 1989 р. зовсім не було вчителів іноземної мови. У ряді шкіл уроки біології, математики, фізики, російської мови ведуть не спеціалісти [7]. Чи варто дивуватися слабкій підготовці випускників сільських шкіл.

Реальній оцінці рівня підготовки студентів сприяла висока вимогливість Ради до тієї частини педагогів, які намагалися підтримувати свій престиж, занижуючи критерії оцінок. За це на її засіданнях, неодноразово підлягали критиці окремі викладачі кафедр. Особливо непримиримо Рада поставилась до фактів окомилування, які мали місце в 1986-1987 рр. на кафедрі фізичного виховання. Ряд викладачів цієї кафедри, у тому числі її керівники, зрозуміли демократизацію по-своєму. Деякі з них втратили відповідальність за справу, стали формально проводити заняття, спортивно-масову роботу, займались приписками у звітності, що дозволило спортклубу інституту з оздоровчої та спортивно-масової роботи зайняти вперше серед ВНЗ Харкова друге місце, а серед педагогічних ВНЗ УРСР переміститися з чотирнадцятого на перше місце. Таке становище справ стало приводом для проведення 7 травня 1987 р. спільного засідання Вченої ради і парткому інституту, на якому дії керівників та викладачів кафедри були піддані суровій критиці. Рада порекомендувала ректору покарати винних у адміністративному порядку, запропонувала кафедрі та спортклубові до 20 травня розробити та затвердити план заходів по усуненню недоліків та корінному покращанню навчально-виховної роботи. Також були прийняті конкретні заходи щодо укріплення кадрів кафедри і спортивного клубу [8].

Створення факультету заочного навчання сприятливо позначилось на підвищенні якості підготовки студентів-заочників. З найбільш суттєвих змін роботи з ними, слід відмітити характерні для цих років відхід від стійкої традиції судити про якість навчального процесу та результати успішності студентів-заочників лише за підсумками зимової та літньої екзаменаційної сесій. У другій половині 1980-х – на початку 1990-х рр. на засіданнях ради стали виноситись тематичні питання навчального процесу на заочному факультеті, що раніше ніколи не практикувалося. Як приклад можна назвати обговорення таких проблем, як: «Про організацію контролю за самостійною роботою студентів-заочників» (1985 р.), «Про якість підготовки вчителів математики по заочній формі навчання» (1986 р.), «Про зміну порядку виконання і перевірки контрольних робіт студентів-

заочників» (1987 р.), «Про рівень проведення занять по спеціальним дисциплінам на заочному факультеті за спеціальністю «Педагогіка і методика початкового навчання» (1991 р.), «Про стан навчального процесу на факультеті заочного навчання в 1991-1992 навчальному році».

Керівництво заочного факультету посилило індивідуальну роботу зі студентами, стало частіше зустрічатися з ними у неформальній обстановці, що дозволило отримувати інформацію про якість занять з перших рук і конкретно реагувати на негативні процеси у роботі студентів-заочників. Так, після екзаменаційних сесій на факультеті стали регулярно проводити засідання зі старостами груп. На одному з таких засідань у 1989 р., наприклад, старости висловили нарікання на режим роботи кабінетів, недостатній контроль зі сторони викладачів за відвідуванням занять студентами, претензії до бібліотеки щодо забезпечення їх літературою, а також за якість викладання окремих дисциплін.

Конкретніше стало реагувати керівництво факультету на результати успішності студентів-заочників. У 1991 р. на адресу всіх студентів, які не склали і які не склали екзамени, були відіслані листи з одночасним повідомленням органів та закладів народної освіти, де працювали боржники. Як результат – кількість їх зменшилась у три рази.

Перелічені вище заходи, які вживала Рада, факультет заочного навчання і кафедри, давали позитивний результат. Якщо у 1985 р. загальна успішність студентів-заочників по інституту складала 68%, то в 1986 р. – 72%, 1987 р. – 76,8%, 1990 р. – 88%.

Таким чином, у цей період вдалось зламати думку, яка існувала у минулі роки, про другосортність вчительських кадрів, які закінчили ВНЗ заочно. Більш того, деякі випускники-заочники, які виявили здібності у навчанні та мали практичний досвід роботи в школі, не тільки поповнили аспірантуру, але й були запрошені на кафедри у якості викладачів.

Накопичений в інституті високий науковий потенціал дозволяв вирішувати серйозні наукові проблеми. У другій половині 1980-х – на початку 1990-х рр. вчені інституту збільшували дослідження в області хімічної, біологічної, математичної, фізичної та інших наук, зробили немало винаходів, які за своїм значенням виходили на республіканський та державний рівень. Більшість тем, розробкою яких займалася лабораторії та кафедри інституту, були включені до плану важливих досліджень, координованих АН СРСР, АН України, Держкомітетом СРСР народної освіти та Міністерством народної освіти України. Значно розширився обсяг наукових робіт з господарчо-договірної тематики.

Результати наукових робіт вчених ВНЗ щорічно відзначались значними успіхами. Так, у 1989 р. їхні досягнення були відмічені отриманням 14 авторських свідоцтв, 1 золотої і 5 срібних медалей ВДНГ. Золотою медаллю була удостоєна розробка «Математичне забезпечення системи управління ліквідації в наслідок аварій на хімічних підприємствах», яку виконав доцент кафедри інформатики В.Г.Вайнер. За розробку «Покриття металами платинової групи» професор Л.І.Каданер, доценти Т.В.Слюсарська, Г.М.Ярмоленко, В.П.Яковенко були удостоєні срібними медалями [9].

Однак, як і в попередні роки, Рада приділяла головну увагу контролю та допомозі у розробці педагогічної тематики, підготовці та видавництву підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій для інституту та шкіл.

За оцінкою Ради роботи факультетів, кафедр, їхня видавницька діяльність завжди вважалась одним з найважливіших показників. Для стимулювання цієї роботи інколи вимушені були приймати й непопулярні рішення по відношенню до тих педагогів, які не проявляли активність у підготовці запланованих навчально-методичних посібників. Так, розглянувши 26 червня 1987 р. питання «Про роботу факультетів і загальноінститутських кафедр по виконанню плану видавництва методичних рекомендацій для вчителів та студентів на 1987 р.», Рада суворо вказала деканам і завідуючим кафедрами на недопустимість невиконаності до викладачів, які своєчасно не підготували матеріали до друку і вирішила з метою попередження подібних фактів збільшити навчальне навантаження на 150 годин за кожен невиконаний методичний розробку [10].

Однак в цілому публікаторська діяльність професорсько-викладацького складу була достатньо активною. Тільки у 1991-1993 рр. вийшло у світ 2378 праць співробітників інституту, з них 28 монографій, 11 підручників для вищої і середньої школи, 79 навчально-методичних посібників, 6 збірників наукових праць. Багато з цих публікацій отримали не тільки місцеве, а й міжнародне визнання. Так, з 727 статей, які були опубліковані у ці роки викладачами, 254 були надруковані у видавництвах країн СНД, 34 – у країнах дальнього зарубіжжя [3, с.82].

Активно залучались в наукову роботу студенти, аспіранти, докторанти. На 1993 р. в інституті нараховувалось 45 наукових студентських гуртків та 36 проблемних груп. На цей час кількість аспірантів складала 116 чол. В докторантурі проходили підготовку 22 молодих вчених [1, с.21]. Вчена рада постійно приділяла увагу молодим дослідникам, так як бачила в них майбутнє інституту.

У розглянутий період змінились пріоритети у вихованні студентів. Поступово відходили в минуле такі його обов'язкові параметри, як одномірний підхід до цінностей марксистсько-ленінського світогляду, політизація та ідеологізація усіх виховних заходів, нав'язування шаблонних форм і методів політико-виховної та культурно-масової роботи. Рада припинила на своїх засіданнях обговорювати поточні і перспективні плани політико-виховної роботи, на її порядку денному стало менше питань, пов'язаних з організацією кампаній з пропаганди матеріалів наступних партійних з'їздів ЦК КПРС, святкуванням ювілеїв, знаменних і пам'ятних дат радянського часу; у той же час більше стало приділятися уваги трудовому, екологічному, естетичному, етичному вихованню майбутніх педагогів, пропаганді загальнонародських цінностей, культурної спадщини українського народу. Значну увагу Рада приділяла також патріотичному і інтернаціональному вихованню колективу викладачів та студентів, що визначалось змінами суспільно-політичної ситуації.

У суспільстві, яке в недалекому минулому за вище сказаним вважало вирішення національне питання повністю і остаточно, яке проголошувало себе зразком дружби народів, насправді виявилось немало підводних течій, що вже незабаром після перебудови проявили себе в формі міжнародних конфліктів, які нерідко переростали у жорстокі, кроваві зіткнення. І хоча на Україні вдалося зберегти відносну суспільно-політичну стабільність, для запобігання рецидивів націоналізму потрібні були значні зусилля влади і активізація виховання у молоді справжніх патріотичних та інтернаціональних почуттів.

В інституті у цей час навчалися студенти різних національностей. 29 грудня 1989 р. на засіданні Ради (разом з парткомом), що обговорювало питання «Про інтернаціональне і патріотичне виховання студентів інституту», наводилися дані, що на 1 грудня цього року національний склад студентів виглядав наступним чином: українців – 52,3%, росіян – 39,0%, узбеків – 5,5%, євреїв – 1,0%. Окрім цього, серед студентів було 19 білорусів, 14 вірменів, 13 грузинів, 4 грека, двоє литовців та двоє латишів. Звичайно, усіх їх хвилювали події, які в цей час відбулися в Нагорному Карабаху, Фергані, Литві, Естонії, Молдавії та інших регіонах СРСР.

Рада, ретельно проаналізувавши стан роботи в інституті з патріотичного та інтернаціонального виховання, всіляко сприяла поширенню тих її форм і методів, які дозволяли активно формувати громадянські якості майбутніх вчителів. Серед них особлива увага приділялася посиленню уваги викладачів до цих проблем під час лекцій та семінарів, до винесення їх на обговорювання рад факультетів, засідань кафедр та методологічних семінарів, читанню спецкурсів з актуальних проблем міжнародних відносин, участі студентів в роботі міського клубу інтернаціональної дружби і політичного клубу патріотичного та інтернаціонального виховання інституту, створенню в інституті ради воїнів-інтернаціоналістів; проведенню зустрічей з героями і ветеранами війни та праці, представниками творчої інтелігенції, заслуженими працівниками системи освіти, студентами інших вузів, та іноземцями; організації походів та екскурсій по місцях бойової слави та історичним маршрутам, а також святам типу того, який провели студенти спеціального відділення філологічного факультету інституту в Харківському парку ім. Артема, в якому брали участь представники заводу ім. Малишева та міська громадськість.

Серед заходів, які розробила Рада щодо подальшого удосконалення цієї роботи – проведення загальноінститутської науково-практичної конференції «Особливості патріотичного і інтернаціонального виховання молоді в сучасних умовах», розробка і впровадження системи розвитку художньої народної творчості, створення пропагандистських груп в інституті та на факультетах з історико-патріотичної тематики, підготовка кафедрми гуманітарних наук навчально-методичного посібника для вчителів шкіл щодо впровадження форм і методів патріотичного та інтернаціонального виховання, активізація роботи гуртка української мови інституту з виховання у студентів поваги до рідної мови, літератури, народним традиціям, культури.

Не менше пильної уваги Рада приділяла трудовому вихованню студентів. Всією системою навчальної і виховної роботи студентам прививалися любов та навички пізнання, самовдосконалення, педагогічної праці, активної участі у суспільно-політичній діяльності. Вони щорічно притягувались до роботи в піонерських таборих, будівельних загонах, в збиранні врожаю, брали участь в ремонті навчальних та житлових приміщень, збільшенні навчально-матеріальної бази інституту, у створенні навчальних приборів і посібників для шкіл, у самообслуговуванні. Традиційно, на початку кожного навчального року Рада підводила підсумки цієї роботи. При цьому завжди відмічалось, що під час третього трудового семестру студенти виконують чимало суспільно-корисних справ.

На новому історичному етапі Рада сприяла впровадженню у життя таких форм і методів організації та проведення виховної роботи, які мали неформальний характер, сприймалися

студентами з інтересом, привертали до участі в них широку аудиторію яка поєднувала закладені в них можливості мимовільного формування професійних якостей майбутніх вчителів з організацією їхнього дозвілля. Таким чином, поступово увійшло в традицію щорічне проведення яскравих, емоційних свят, пов'язаних з днем народження інституту імені Г.С.Сковороди, із посвятою в студенти, випуском молодих вчителів, Днем вчителя, Днем молоді, Днем Перемоги у Великій Вітчизняній війні, Днем матері, Днем восьмого березня, Різдом Христовим тощо. Серед подібного роду заходів особливе місце займає ювілейне засідання Вченої ради, проведене 13 жовтня 1991 року, присвячене 180-річчю з дня заснування Харківського державного педагогічного інституту імені Г.С.Сковороди. Ювілей найстарішого педагогічного ВНЗ України став помітною подією не тільки у житті колективу інституту, але й в педагогічній громадськості країни.

У серії статей (див. збірники №37, 39, 41) ми спробували проаналізувати лише найбільш характерні риси роботи Вченої ради інституту більше ніж за 50 років. Безумовно цей аналіз далеко неповний. Уявіть: Вчена рада щорічно збиралася на свої засідання 10-15 разів, на кожному засіданні обговорювалось 5-6 питань. Приблизно 3500 проблем – загальних та приватних, перспективних і поточних, які стосувалися навчальних, методичних, наукових, виховних, кадрових, матеріально-побутових і багато інших питань життєдіяльності вузівського колективу, участі професорів, викладачів, студентів стаціонару, вечірнього та заочного відділень, співробітників, десятків тисяч абітурієнтів і колишніх випускників, які проходили в інституті перепідготовку, вирішувались на цих засіданнях. Не змінює ситуацію і те, що далеко не з усіх питань Раді належало останнє слово, але будь-який керівник при прийнятті остаточного рішення не може не враховувати думку Вченої ради. Вона завжди слугувала критерієм її оптимальності та доцільності.

Вчена рада у післявоєнні роки залишалась розумом інституту, його головною інтелектуальною лабораторією, важливою ланкою організаторської роботи, мудрим порадником і вимогливим стражем виконання правових і моральних норм та принципів всіма категоріями співробітників вузівського колективу.

Сказане зовсім не означає, що в роботі Вченої ради не було недоліків і навіть прорахунків. Їхні причини носили як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. У суспільстві, де панувала тоталітарна система правління, можливості вузівської демократії, вузівського самоврядування були обмежені. Раді нерідко доводилось робити не так, як на її думку, доцільніше, краще для вирішення проблеми, а слідуючи вказівкам зверху, виконуючи рішення, які надходили безперервним потоком, а також постанови, директиви, накази, розпорядження тощо. Звичайно, і окремі керівники ВНЗ при прийнятті рішень ігнорували колективну думку, що, як правило, не збільшувало їх авторитет і не сприяло покращанню справи.

Однак, не дивлячись на всі складнощі і труднощі, у повоєнні роки, завдяки діяльності Ради, інститут не тільки виріс та зміцнів, але й перетворився в один із провідних педагогічних вищих навчальних закладів України. За 48 років після війни в його стінах підготовлено 42 тисяч педагогів, з них 22 тисячі на стаціонарі. Постійне зростання чисельності випускників, значне розширення їхньої спеціалізації означало, по-суті, оновлення вузу. Про якісні зміни свідчить не тільки самооцінка колективу, але й офіційні документи. Головна державна інспекція навчальних закладів Державної освіти СРСР, яка провела в 1990-1991 рр. атестацію інституту, у підсумковому документі записала: «Визнати якісний склад науково-педагогічних кадрів ХДПІ і досягнутий ним рівень навчальної, методичної, виховної, та науково-дослідної роботи, стан навчально-матеріальної бази, яка відповідає вимогам, пред'явленим до вищої педагогічної освіти». Цим документом ректору було надано право за погодженням з Мінвузом республіки увійти до клопотання в колегію Державної освіти СРСР про акредитацію вузу на загальносоюзному рівні.

Базуючись на підсумках атестації, Вчена рада інституту 25 січня 1991 р. порушила клопотання перед колегією Міністерства освіти УРСР про перетворення інституту в Харківський державний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди. Висуваючи це клопотання Рада керувалася державними інтересами, і перш за все, завданням подальшого поліпшення підготовки педагогічних кадрів. Університетський статус відкривав нові можливості для підвищення науково-методичного і теоретичного рівня навчального процесу, для скорочення часу і матеріальних витрат на підготовку вчительських кадрів за рахунок створення в університетському комплексі системи загальноосвітніх і середніх спеціальних педагогічних навчальних закладів (школи, гімназії, ліцеї, коледжі), які працювали за погодженням з університетом програмами, для перетворення вузу в основний науково-методичний і педагогічний центр підготовки вчителів усіх професій для регіону.

Реалізувати ці задуми в той час не вдалося. Вони стали реальністю в умовах незалежної

України. У 1993 р. інститут успішно пройшов державну акредитацію і був атестований за статусом вищого навчального закладу IV рівня. У 1994 р. він був перетворений в Харківський державний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди. З цього часу розпочався новий період в діяльності ВНЗ та його Вченої ради.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюллетень Госкомитета СССР по народному образованию // Профессиональное образование. – 1991. – №11. – С.21.
 2. Красное знамя. – 1991. – 30 августа.
 3. Основні показники діяльності університету (станом на 01.03.1998). – Харків, 1988. – С. 82.
 4. Протокол №4 заседание Совета от 31 октября 1986 г. – Текущий архив института.
 5. Протокол №10 заседания Совета от 27 марта 1992 г. – Текущий архив института.
 6. Протокол №3 заседания Совета от 25 ноября 1988 г. – Текущий архив института.
 7. Протокол №10 заседания Совета от 7 мая 1987 г. – Текущий архив института.
 8. Протокол №1 заседания Совета от 30 сентября 1989 г. – Текущий архив института.
 9. Протокол №12 заседания Совета от 26 июня 1987 г. – Текущий архив института.
- Стенды музея ХГПУ им. Г.С. Сковороды.